

Dr. France Grivec

PREPIR O METODOVIH JEČAH

V starodavnosti se je sedem grških mest potegovalo za čast Homerovega rojstnega kraja. V zadnjih desetletjih pa se nemški zgodovinarji prepirajo, katero nemško mesto je bilo počaščeno po mučeniških vezeh »blaženega učitelja našega Metodija«.¹ Nemški zgodovinarji se zavedajo pomenljivosti onih žalostnih dogodkov, manj pa so si svesti veličine Metodove osebnosti.

V začetku našega stoletja se slavisti in zgodovinarji niso mogli zediniti v naslednjih treh vprašanjih: 1. kje je bil Metod zajet, 2. kje je bil sojen, 3. kateri vladar je bil navzoč pri sodbi, nemški kralj Ludovik ali moravski knez Svetopolk? O krajih Metodovih ječ pa niti slavisti niti zgodovinarji niso natančneje razpravljali. Kar splošno so trdili, da je bil sv. Metod zaprt v nekem bavarskem samostanu pasavske ali freisinške škofije. V vprašanje določenega kraja ali samostana niso segali. Le z domnevo, da je bil sv. Metod zaprt v freisinški škofiji, so mnogi združevali mnenje, da je bila Metodova ječa v nekdanjem omdotnem stolnem (škofovem) samostanu.

Po prvi svetovni vojni se je nemška znanost začela živije zanimati za sv. Cirila in Metoda, posebej za Metodov spor z Nemci in za krajevno določitev Metodovih ječ. Ne le v starejših središčih slavistike (Leipzig, Berlin) in bizantinologije (München), temveč tudi na mlajših nemških univerzah (Köln, Hamburg) predavajo o naših blagovestnikih. Po drugi svetovni vojni je v Kölnu v zbirki gradiva za akademski pouk izšel snopič z značilnim naslovom: *Prepir o Metodu*.² Münchenski univerzitetni profesor A. Ziegler, poznavalec vzhodnoslovanske in bizantinske zgodovine, je v razpravi »Der Slavenapostel Methodius im Schwabenlande«³ ocenil različna novejša mnenja o Metodovih ječah in predložil svojo izvirno rešitev.

¹ ŽM 8.

² Kölner Hefte für den akademischen Unterricht. Historische Reihe: 2. H. Löwe, *Der Streit um Methodius* (brez letnice). Dobra kritična zbirka dokumentov. Seznam literature pa ni kritičen.

³ A. Ziegler, *Der Slavenapostel Methodius im Schwabenlande* (zbornik: Dillingen und Schwaben, 1949), str. 169—189. Pisec me je prosil, da mu sporočim svoje mnenje o njegovi razpravi. To sem storil v članku »Quaestiones Cyrillo-Methodianae« v časopisu »Orientalia Christiana periodica« 1952, 113 do 117. Pričujoča razprava z novimi izsledki dopolnjuje oni članek

Vprašanje ni le zgodovinsko, temveč tudi jezikoslovno, tesno zvezano z besedilom cksl. Metodovega življenjepisa. O Metodovem ujetništvu pripovedujeta 9. in 10. poglavje Žitja Metodija. Ti dve poglavji sta bili do druge polovice 19. stoletja najbolj dvomljivi; po odkritju papeških pisem o teh dogodkih⁴ pa sta tako osvetljeni in potrjeni, da je s tem odločilno izpričana velika zgodovinska verodostojnost in treznost ŽM. Cksl. Metodov življenjepis piše o razburljivih dogodkih dostojanstveno mirno in jedrnato stvarno. Višek dramske napetosti se spaja z zgodovinsko stvarnostjo. A vmes je nekaj nejasnih in nedoločnih izražanj, ki še danes niso dovolj pojasnjena.

Če se kritično ozremo na dosedanje zgodovinske in slavistične razprave o neprijetnem vprašanju Metodovega trpljenja v nemškem ujetništvu, moremo ugotoviti, da so ga obravnavale nekoliko enostransko. Zgodovinarji so se preveč omejili na latinske vire, slavisti pa niso vsestransko upoštevali papeških pisem. Vsi pa so prezrli ali premalo upoštevali odločno prizadevanje panonskega kneza Koclja. V pričujoči razpravi sem uporabil in dopolnil dosedanje raziskavanje ter posebej novejše nemške domneve o krajih Metodovih ječ.

Razprava je razdeljena v dve poglavji: 1. Kje je bil sv. Metod zajet, kje sojen in vpričo katerega vladarja? 2. Kraji Metodovih ječ.

I.

Na koncu obširnega 8. poglavja ŽM je povedano, da je knez Kocelj poslal Metoda v Rim v spremstvu dvajsetih odličnih panonskih mož in da je bil Metod tam posvečen za panonskega škofa. Izpuščeno pa je, da se je Metod vrnil v Panonijo in še marsikaj drugega. Za tem presledkom se pripovedovanje nadaljuje z veznikom *p o s e m b*, medtem ko je redna nepretrgana zaporednost v začetku ŽM 15 označena z veznikom *p o t o m b* (potem, postea).⁵ Osmo poglavje ŽM v začetku in na koncu zelo toplo govori o Koclju. V začetku 9. poglavja ŽM pa smo že na Moravskem. Tam je Metod naletel na nasilno nasprotovanje nemških škofov.

Ta način pripovedovanja ŽM nikakor ne govori za mnenje slavistov V. Jagića in A. Brücknerja, da je bil Metod zajet v Panoniji.⁶ Brückner močno naglaša, da se je to moglo zgoditi le v Panoniji in le zaradi Panonije. Toda Metodova panonska nadškofija je obsegala predvsem Moravsko, kjer sta solunska brata prej tri leta vneto delovala, pouče-

⁴ Monumenta Germaniae. Epp. VII, str. 280—286. — Löwe, o. c. 20—24. — F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev II, str. 162—169.

⁵ To velja le o slogu ŽM. V cksl. ŽK 17 se rabi *p o s e m b* za nepretrgano zaporednost.

⁶ V. Jagić, Entstehungsgeschichte der kirchenslav. Sprache (1913) 48. — A. Brückner, Die Wahrheit über die Slavenapostel (1913) 64 in 71 odločno poudarja, da je Metoda prijel salzburški nadškof v Panoniji; Jagić piše manj odločno.

vala in vzgajala učence,⁷ a v Panoniji sta se mudila le mimogrede med potjo v Rim.

Iz salzburske zgodovinske in cerkvenopravne spomenice »*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*«, iz ŽM in iz papeških pisem leta 873 smemo sklepati, da nadškof Adalvin ni bil nasilen, marveč da je svoje domnevne pravice proti Metodu in papežu skušal braniti s cerkvenopravnimi dokazi. Odlomek papeževega pisma ga sicer obdolžuje, da je povzročil Metodovo odstavitev (*auctor deiectionis*), toda nasilja ga ne dolži. Ohranjeni odlomek se bistveno razlikuje od pisem pasavskemu škofu Hermanriku in freisinškemu škofu Anonu; tema dvema se v najostrejši obliki očita divjaška surovost in nasilnost. Ano je še posebej grajan kot povzročitelj (*incentor, instigator, auctor*) surovega in nasilnega ravnanja. Najostrejše je pismo pasavskemu škofu, češ da je sv. Metoda dalj časa trpinčil v ječi in celo pod milim nebom v zimskem času. Iz konteksta moremo sklepati, da ga je on »vlekel na zbor škofov«, čeprav latinska pasivna oblika (*in episcoporum concilium tractum*) ne izreka tako določno, kdo je Metoda vlekel; verjetno je, da so ga vlekli vojaki Hermanrikovega spremstva. Vsega tega pa pasavski škof ni mogel delati v Panoniji, marveč le na Moravskem in potem v svoji škofiji. Če bi bil Metoda zajel nadškof Adalvin v Panoniji, nikakor ne moremo razložiti, kako bi bil Metoda dobil v oblast pasavski škof.

Vse kaže na Moravsko, kakor je posebej dokazoval moravski zgodovinar B. Bretholz⁸ in za njim češki zgodovinar V. Novotný.⁹ A Bretholz je šel predaleč, ko je trdil, da je bil Metod na Moravskem tudi sojen.

Panonijo moramo še odločneje izključiti, če se ozremo na glavnega Metodovega pokrovitelja, panonskega kneza Koclja. Jagić sicer trdi, da je bil Kocelj dobrodušen in brez odporne moči. Toda kako bi bil dobrodušen slabič mogel doseči, da je bil Metod postavljen za panonskega nadškofa kljub ugovorom salzburskega nadškofa in njegove številne duhovščine, ki se je le nerada umaknila. Tu nikakor ni zaščala slabotna dobrodušnost; potrebno je bilo velikodušno junaštvo. Po pravici se čudimo, kako je Kocelj mogel toliko tvegati in doseči, ko je bil le mejni grof in torej nemški podložnik. Če je mogel Metoda poslati v Rim s spremstvom dvajsetih mož, nedvomno primerno oboroženih, če se je Metod v takšnem spremstvu vrnil v Panonijo, slovesno pozdravljen od vsega ljudstva, tedaj pač ni bila primerna prilika za nasilni nastop salzburskega nadškofa. Takšen nastop bi se bil mogel končati le s krvavim bojem. A tega ni bilo treba. Nemci so dobro vedeli, da bo Metod šel na Moravsko, kjer je bilo jedro njegove cerkvene pokrajine. Zaradi tega ni bilo potrebno, da bi poskušali nevarni nastop v Panoniji.

⁷ Brückner zelo prezirljivo piše o delovanju slovanskih blagovestnikov na Moravskem, češ da sta prišla tja nepovabljeni in da nista veliko dosegla (str. 43—46).

⁸ MIOG XVI, 342—349.

⁹ V. Novotný, České dějiny I, 348.

Če bi bili Nemci Metoda zajeli v Panoniji, bi bili morali zajeti ali izgnati tudi Metodove učence ter v Panoniji zopet nastaviti salzburško duhovščino, ki je bila tam že dolgo udomačena. Pa tudi Koclju ne bi mogli prizanesti. Brückner res trdi, da so Nemci z Metodom vred zajeli in trpinčili tudi nekaj Metodovih učencev, med njimi meniha Lazarja,¹⁰ ki je omenjen v instrukciji za ankonskega škofa Pavla, papeževega legata za rešitev sv. Metoda. Podobno misli L. K. Goetz.¹¹ Toda odlomka dveh papeževih pisem iz leta 873 pričata, da je knez Kocelj še do tega leta vladal v Panoniji in po Metodovih navodilih skrbel za pravilno družinsko življenje svojih podložnikov.¹² Knezovo dopisovanje v takšnih zadevah je bilo potrebno v Metodovi odsotnosti, pa možno le v primeru, če Panonije ni upravljal salzburški nadškof. Kocljevo junško zvestobo sv. Metodu do leta 873 potrjuje tudi grožnja nemških škofov, ko so morali Metoda izpustiti: »Ako imaš tega pri sebi, se nas ne boš dobro znebil« (ŽM 10). Ako je Kocelj imel toliko moči, da je salzburškemu nadškofu in njegovi duhovščini tri leta branil vrnitev v Panonijo, je pač mogel varovati Metoda, da ga Nemci niso mogli zajeti v Panoniji. Ko je odločilno sodeloval pri ustanovitvi panonske nadškofije, je nujno moral misliti, kako bo Metoda in njegovo nadškofijo ščitil.

Na Moravskem je spomladi leta 870 nitranski (Rastislavu podložni) knez Svetopolk ujel kneza Rastislava in ga zvezanega izročil Nemcem, ki so potem zasedli Moravsko. Sv. Ciril in Metod sta prej nad tri leta in pol (863—867) delovala na Moravskem, potem pa prav zato odpotovala skozi Panonijo v Rim, da bi ustanovila samostojno moravsko cerkveno pokrajino. Ko se je sv. Metod po izredno dolgi (triletni) odsotnosti vrnil iz Rima, je moral kot nadškof predvsem zasesti poglavitni del svojega misijonskega ozemlja, namreč Moravsko. To je bilo toliko bolj potrebno, ker so njegove ondotne misijonske uspehe ogrožale politične zmede in bojna vihra. Nemci so lahko iz Panonije zvedeli, kdaj in kod bo šel Metod na Moravsko in vse pripravili, da bi priljubljenega nadškofa zajeli brez prevelikega hrupa. Iz zgoraj navedenega papeževega pisma bojevitemu pasavskemu škofu Hermanriku sklepamo, da je ta zajel Metoda.

Tudi iz pripovedovanja cksl. Žitja Metodija sklepamo, da je bil Metod zajet na Moravskem. Tam namreč beremo, da je »stari vrag vzdignil (nadržal) srce vragu (sovražniku) moravskega kralja proti njemu (Metodu) z vsemi škofi.« S tem je namignjeno, da se je žalostni dogodek izvršil na Moravskem. Z druge strani pa je precej nedoločno pripovedovanje ŽM dalo povod za različno reševanje vprašanja, kdo je bil oni sovražnik in kje je bil Metod sojen.

Cksl. ŽM je pisano v krepkem jedrnatem slogu. A pozna se mu naglica in neka neuglajenost. V prizadevanju za čim najkrajše izra-

¹⁰ O. c. 64 s.

¹¹ L. K. Goetz, *Geschichte der Slavenapostel Konstantinus und Methodius* (Gotha 1897) 185; sklicuje se na A. Lapôtra.

¹² F. Kos, *Gradiivo II*, 166. — F. Grivec, *Clozov-Kopitarjev glagolit. Razprave AZU (filozofsko-fil.-histor. razred) 1945*, 394—399. — Isti, *Slovenski knez Kocelj* (1938) 126—128.

žanje je marsikaj izpuščeno, zlasti tisto, kar je bilo že povedano v Žitju Konstantina. Takšno skrajševanje gre večkrat tako daleč, da so nekatera mesta zaradi tega premalo jasna. V 6. poglavju je n. pr. povedano, da je papež Nikolaj povabil sv. brata v Rim, a ni omenjeno, da je umrl, preden sta prišla tja, in da ju je v Rimu sprejel papež Hadrijan. Ker je to jasno povedano v ŽK, zato pisec ŽM ni čutil potrebe, da bi isto stvar natančneje pripovedoval. Prekratko pripovedovanje o preganjanju sv. Metoda pa je posebej nejasno, ker o tem ne poroča noben drug eksl. vir.

V prekratkem pripovedovanju se pisec ŽM ni niti toliko potrudil, da bi z že udomačenimi slovanskimi izrazi ločil razne vrste vladarjev. V 5. poglavju imenuje Rastislava kneza, v 10. poglavju omenja kneza Svetopolka. V 9. poglavju pa govori o moravskem kralju, potem pa v tem in v naslednjem poglavju isti izraz brez vsakega pridevka rabi za nemškega kralja.¹³ Povrh nenavadne rabe besede kralj se v prvem stavku 9. poglavja ponavlja izraz vrag enkrat v pomenu hudič, drugič pa v pomenu sovražnik.¹⁴ Na koncu stavka pa so v neprimerni zvezi omenjeni še (nemški) škofje: »Po tem je stari vrag ... nadražil srce vragu moravskega kralja proti njemu (Metodu), z vsemi škofi.« V tem nejasnem in zelo neuglajenem stavku je treba pojasniti tri vprašanja: 1. Kdo je sovražnik, 2. kdo je kralj, 3. kateri škofje, ali le bavarski ali vsi nemški škofje?

Zgodovinar Bretholz je predložil mnenje, da je Metodov sovražnik sam »moravski kralj« Svetopolk,¹⁵ češ da je treba brati: (Vrag je nadražil srce) »sovražnika, moravskega kralja«. Toda s to razlago je zabrisano izvirnikovo razlikovanje dajalnika (vragu, t. j. sovražniku) in rodilnika (moravskega kralja), ki tukaj označuje dve različni osebi. Še očitnejše je nasprotje z zgodovinsko zvezo. Pokrajinski (nitranski) knez Svetopolk se je takrat, ko je bil Metod zajet, podvrget Nemcem in je moral oditi v nekako nemško internacijo, da bi ga tam »prevzgojili« v nemškega podložnika; torej ni bil samostojen. Očitno je, da tedanji Metodov sovražnik ni bil Svetopolk, ampak nemški kralj. Vrh tega bi v Bretholzovi domnevi »vsi škofje« bili Svetopolkovi škofje,

¹³ V 16. pogl. ŽM je omenjen ogrski kralj v podonavskih deželah, a Ogrji takrat še niso imeli kralja, zlasti ne v Podonavju; torej je raba izraza kralj v ŽM zelo nedosledna.

¹⁴ Pomanjkljivo izrazoslovje tudi na drugih mestih ŽM prizadeva podobne težave. Na koncu 5. pogl. moti izražanje »vrnila sta se« (Gl. Grivec, Žitja Konstantina in Metodija 1951, str. 117 s.). — V 8. in 17. poglavju se ponavlja eksl. izraz nastolnik v dveh različnih pomenih. V 17. poglavju očitno pomeni naslednik. V besedni zvezi 8. poglavja pa je tak pomen nemogoč. Sreznovski, Snopek i. dr. so dognali, da je prvi nastolnik prevod grškega protóthronos ali próedros. M. Kos pa je dokončno dokazal, da se oni grški izraz res ponavlja v pismih papeža Nikolaja I. celó v latinskem prevodu primus sessor. Slovenski prvi nastolnik je torej natančen prevod tedanjega značilnega izražanja papeške pisarne. M. Kos, O pismu papeža Hadriana II. knezom Rastislavu, Svetopolku in Koclju (Razprave AZU 1944) 275 s.

¹⁵ Gl. zgoraj op. 8.

kar je očiten nesmisel. Sicer je tukaj izvirno besedilo zelo neuglajeno, a vendar se še more razbrati, da so to sovražniki, t. j. nemški škofje.

Brückner je Bretholza zavrnil na ta način, da je izvirno cksl. besedilo svojevoljno popravil s črtanjem dveh besed (sovražniku, moravskega) in stavek ohranil v obliki: (Vrag je nadražil) »srce kralja proti njemu (Metodu), z vsemi škofi.« Besedi sovražniku in moravskega je po njegovem mnenju vrnil staroruski prepisovalec.¹⁶ A ta Brücknerjev popravek izvirnikovega teksta je svojevoljen in neutemeljen.

Sovražnik je torej nemški kralj Ludovik ali njegov sin Karlman. Moravski kralj pa je knez Rastislav; manj verjetno je, da bi bil to Svetopolk, ki je bil takrat nemški zaveznik. Nemški kralj ni bil Svetopolkov, ampak Rastislavov sovražnik.

»Vsi škofje« dejansko niso bili vsi nemški, ampak vsi bavarski škofje s salzburškim nadškofom na čelu. Nadškofija Salzburg leži v mejah takratne Bavarske, bavarskemu »kralju« pa sta podrejeni od leta 817 tudi Karantanija in Panonija. Iz papeževih pisem leta 873, iz zgodovinske zveze in iz cerkvenopravnih razlogov z nedvomno gotovostjo sledi, da so Metoda sodili škofje salzburške nadškofije, a nikakor ne vsi nemški škofje.

Kje je bil Metod sojen, kdo je bil tisti kralj, ki se je ironično potegnil za Metoda? Bretholz je trdil, da so se nemški škofje zbrali na Moravskem in da je bil Svetopolk tisti kralj,¹⁷ ki je nemške škofo nagovoril: »Ne nadlegujte mojega Metodija; saj se je že spotil kakor pri peči.« A v novejšem času zgodovinarji splošno soglašajo, da so škofje zborovali v Regensburgu. Tam je bil namreč v novembru 870 nemški državni zbor; tja sta prišla kralj Ludovik in njegov sin Karlman. Tam je bil ujeti moravski knez Rastislav obsojen na smrt, potem pa toliko pomiloščen, da so ga oslepili.

Bretholzovo in Jagićevo mnenje, da je nemške škofo nagovoril »kralj« Svetopolk, je spojeno s trditvijo, da so Metoda sodili na Moravskem. Po soglasju novejših zgodovinarjev, da je Metoda sodil zbor škofov v Regensburgu, pa je domneva o Svetopolkovem nastopu vsaj zelo omajana, če ne odklonjena. Saj niti Svetopolkova navzočnost v Regensburgu ni dokazana. Če pa je tja prišel, tedaj njegov položaj in ugled pri Nemcih še ni bil toliko utrjen, da bi bil mogel v tej obliki nastopiti pred škofi.

Ker je dokazano, da je bil kralj Ludovik takrat v Regensburgu, je verjetno, da je on nagovoril nemške škofo približno tako, kakor pripoveduje ŽM. Manj verjetno, pa mogoče je mnenje, da je bil ta kralj Karlman, ki je bil kmalu potem postavljen za bavarskega vojvoda. S tem mnenjem soglaša trditev 9. in 10. poglavja ŽM, da so Metoda sodili vsi »kraljevi škofje«; a zbrani so bili le bavarski, torej Karlmanovi škofje. Goetz celo misli, da sta bila pri krivični sodbi zoper sv. Metoda navzoča oba nemška »kralja«, namreč Ludovik in Karlman.

¹⁶ A. Brückner, Die Wahrheit über die Slavenapostel 70—73.

¹⁷ Bretholzu se je pridružil (vsaj deloma) V. Jagić, Entstehungsgesch. 50.

To sklepa iz Metodove izjave: »Resnico govorim pred kralji in se ne sramujem.« Toda Metodova izjava je citat iz psalma 118, 46; torej nikakor ne dokazuje, da je Metod govoril pred dvema kraljema.¹⁸ Sv. Metoda je nagovoril samo eden, najbrž Ludovik, kralj v pravem pomenu.

Iz kraljevih besed, da se je Metod »spotil kakor pri peči« in iz Metodovega odgovora o »potnem filozofu« sklepajo nemški zgodovinarji, da se je Metod zelo razvnel ali razburil. A prav odgovor o filozofu, ki se je zato spotil, ker se je prepiral s surovimi ljudmi, spričuje Metodovo dostojanstveno odločnost. Cksl. *grubaja čadъ* pomeni pač surove ljudi, a nikakor ne izraža zaničevanja. Miklošič je to prvotno (1854) prevedel *idiotaе*, pozneje (1870) pa *homines rudēs*; prvo je zaničevalno, a oboje pomeni neizobražene ljudi. Cksl. pridevnik *grubyj* pa pomeni predvsem surovega človeka in ne izključuje izobrazbe. Beseda *čadъ* še določneje izključuje zaničevanje; saj se nekaj vrst prej (ŽM 8) panonski plemiči imenujejo *čbstna čadъ*. Surovost za ravnanje nemških škofov (in njihovega spremstva) nikakor ni preostra označba, saj so Metoda bili s pestmi, pasavski škof mu je grozil celo s konjskim bičem, kakor beremo v papeževih pismih. Po takšnem ravnanju je Metodu pač moglo biti vroče, a dostojanstvenega ravnovesja nikakor ni izgubil.

Duhovita in dobro zadeta prisposoba o filozofu, ki se je spotil v prepiru s surovimi ljudmi, razodeva mirno razsodnost in vzvišeno dostojanstvenost; obenem pa se natančno sklada z zgodovinskimi dejstvi velike nemške surovosti nasproti Metodu. Iz papeževih pisem vidimo, da sta posebno freisinški škof Ano in pasavski škof Hermanrik ravnala zelo surovo, predvsem Hermanrik. A prav ta dva sta bila precej izobražena, zlasti Hermanrik. Z označbo *gruba čadъ* je vse to točno zadeto. V primeri z ostrimi papeževimi pismi je opis mučnih prizorov v ŽM 9 in posebej v Metodovih izjavah vzvišeno zmeren.

II.

Za določitev kraja ali krajev, kjer je bil sv. Metod zaprt, je treba najprej dognati, kateri škofje so Metoda sodili. V papeških pismih leta 873 so razločno imenovani trije pglavitni krivci: salzburški nadškof in dva njemu podložna škofa, pasavski in freisinški. Salzburška nadškofija je takrat obsegala vse tedanje Bavarsko s Karantanijo in Panonijo severno od Drave, skupno pet škofij: Salzburg, Passau, Freising, Regensburg, Säben (Brixen). Vrh tega je bilo na Bavarskem še škofijsko mesto Eichstätt in del te škofije, ki pa je spadala k nadškofiji Mainz. V papeževem pismu škofu Hermanriku beremo, da so Metoda

¹⁸ To je posebno jasno razvidno iz izvirnega cksl. besedila ŽM. Tam je v Metodovi izjavi zapisano: »Resnico govorim pred cesarji«, natančno po cksl. bibličnem prevodu. V cksl. se rabi beseda *kralъ, korolъ* (cksl. oblika ruske recenzije) le za zahodne vladarje. Za vse druge kralje (melek, rex, basileus), posebej za kralja v prenesenem religioznem pomenu (božje kraljestvo), se rabi beseda *cesarъ*; tako tudi v II. Friz. spomeniku v. 63: (božje) cesarstvo.

»vlekli na zbor škofov« (in episcoporum concilium), torej na zbor (vseh) škofov salzburške nadškofije. Isto sledi iz papeževega pisma salzburškemu nadškofu Adalvinu in iz instrukcije za papeževega legata škofa Pavla. ŽM 9 pripoveduje, da so zoper Metoda nastopili vsi sovražnikovi škofje, češ: »V naši pokrajini učiš.« Cerkevna pokrajina (cksl. oblast) pa obsega vso nadškofijo, vse škofije tiste nadškofije. V 10. poglavju ŽM beremo, da je papež obsodil nemške škofe, »da ne sme noben kraljev škof peti maše dokler ga (Metoda) bodo držali.«

Za ugotovitev števila prizadetih škofov je zelo važna pripomba 10. poglavja ŽM, da je nemške škofe zadela izredna »sodba sv. Petra; štirje škofje od njih so namreč (nagloma) umrli«. Iz tega sklepamo, da je bilo na zboru vsaj pet škofov. Če bi bili Metoda sodili samo štirje škofje, bi pisec ŽM gotovo povedal, da je »sodba sv. Petra« zadela vse, ko je že dvakrat govoril o vseh (kraljevih) škofih. Ker so se škofje zbrali v Regensburgu, je bil na zboru nedvomno tudi tedanji regensburški škof Emerik. Ta v papeževih pismih ni omenjen. Umrli je šele leta 891. Torej ga ni zadela stroga Petrova sodba. Potemtakem je Petrova sodba — nagla smrt zadela ostale štiri škofe salzburške nadškofije. To je res zgodovinsko potrjeno. Salzburški nadškof je umrl 14. maja 873, najbrž še pred Metodovo rešitvijo. Freisinški škof je preminil leta 875, pasavski leta 874; približno takrat je umrl tudi säbenski škof, a leto ni natančno znano. (Tedanji eichstättski škof je umrl leta 881.)

Sv. Metoda so nasilno »vlekli« v Regensburg. S takšnim nasiljem je bil v krajih, kjer so se kaj več pomudili, nujno združen zapor ali ječa v strogem pomenu. Na koncu 9. poglavja ŽM pa še beremo, da so nemški škofje Metoda »pregnali na Švabsko«. Torej je bil Metod prehodno zaprt na več krajih in nazadnje še nekje na Švabskem. Novejši nemški zgodovinarji pa se (vsaj večinoma) prepirajo le o enem kraju. V zadnjih letih navajajo: Niederaltaich v pasavski škofiji, Freising, Ellwangen na Švabskem.

Papež graja pasavskega škofa, da je Metoda zaprl v ječo (carcer-alibus poenis afficiens) in da so ga vlekli na zbor škofov. Iz te zaporednosti moremo sklepati, da je bil Metod v ječi že pred škofovsko sinodo. Škofje pa so za takšne zadeve navadno uporabljali samostanske ječe. Zato je verjetno, da je Hermanrik Metoda zaprl v benediktinskem samostanu Niederaltaich (ob Donavi), ki mu je bil najbližji in mimo katerega je šel v Regensburg. Nemški zgodovinarji menijo, da je imel dobre zveze s tem samostanom, ker je bil njegov učitelj kancler Gozbald opat tega samostana; da je torej Metoda zaprl v tem samostanu.¹⁹

V samostanu Niederaltaich je bil Metod zaprt le začasno, preden so se sešli škofje v Regensburgu in morebiti nekoliko časa po škofovskem zboru, preden je bilo vse pripravljeno za pot v pregnanstvo. Iz papeževega pisma freisinškemu škofu Anonu posnemamo, da so Metoda vlekli tudi v Freising. Iz ŽM 9 pa sklepamo, da so Metoda

¹⁹ M. Heu wieser, *Geschichte des Bistums Passau I* (1939), 162. Njemu se je pridružil J. Oswald v *Münchener Theol. Zeitschrift* 1951, 318.

pregnali na Švabsko onstran mej bavarskih škofij. Tam namreč beremo: »Njega (Metoda) pa so pregnali na Švabsko in ga držali poltretje leto.« Stsl. glagol *zaslati* razločno pomeni *poslati daleč proč*, *pregnati*, nikakor pa ne samo *poslati*.²⁰ Isti pomen ima ruski glagol *сослать* in samostalniki *сылка* (pregnanstvo); pa tudi ruski glagol *заслать* pomeni prvotno: *poslati daleč proč*. Če bi bili bavarski škofje Metoda imeli zaprtega v kateri svoji škofiji, bi bilo zadosti povedano: »Njega so držali poltretje leto.« Besede »pregnali na Švabsko« bi bile odveč in bi le motile. Pisec ŽM se je tukaj zelo trudil za čim najkrajše izražanje; one tri besede je nedvomno zato zapisal, da je z njimi povedal važno okoliščino daljnega pregnanstva.

Nemški zgodovinar A. Ziegler odločno dokazuje, da Švabsko (Svabi) tukaj pomeni pokrajino zahodno od Bavarskega, Švabsko v ožjem pomenu. Nekateri drugi nemški zgodovinarji²¹ pa trdijo, da so že v oni dobi včasih vse Nemce imenovali Švabe. Toda ta dvomljiva razlaga ne more ovreči konteksta v ŽM 9, ki kaže na deželo onstran Bavarskega.

Ziegler skuša kraj Metodovega pregnanstva natančneje določiti. Odločil se je za mesto Ellwangen, pravzaprav za ondetni benediktinski samostan. To mnenje podpira posebej z verjetno domnevo, da je bil pasavski škof Hermanrik po rodu Švab, nekaj časa menih ali celo opat ondotnega samostana. Sporočil mi je, da je za svoje mnenje zbral še nove dokaze in da o tem pripravlja novo razpravo. Ni gotovo, če bo mogoče kraj Metodovega pregnanstva tako natančno določiti. Trdno pa je dejstvo, da je bil Metod pregan onstran mej bavarskih škofij.

Ziegler in tisti zgodovinarji, ki so se odločili za Niederaltaich, izključujejo Metodov zapor v Freisingu. Nekateri drugi, zlasti J. Aufhauser in M. Hartig,²² pa so se odločili za Freising. Papeževo pismo škofu Anonu in okoliščina, da so Metoda pregnali na Švabsko, res daje dovolj trdno podlago za mnenje, da je bil Metod zaprt v Freisingu. Kakor je Metodova pot z Moravskega v Regensburg šla skozi Passau pod vojaškim vodstvom (s konjskim bičem) škofa Hermanrika, tako je med potjo v švabsko pregnanstvo moral za varnost skrbeti freisingški škof, ker je šla pot skozi njegovo škofijo. Papež graja Anona, da Metoda ni imel za vrednega družbe duhovnikov, zbranih pri njem (Anonu) — *nec presbyterorum, qui penes te reperti sunt, iudicasti dignum consensu*.²³ To se je moglo zgoditi le v Freisingu ali vsaj v freisingški škofiji. Na koncu istega stavka je še obtožba, da je s svojimi tovariši (*sequacibus*) Metoda obsodil in zaprl v ječo (*carceri mancipasti*). S tem je po kontekstu mišljen začasni zapor v Freisingu. Manj verjetno je, da tu omenjeni zapor pomeni ječo v pasavski škofiji ali »na Švabskem«.

²⁰ V knjigi Žitja Konstantina in M. (1951) sem stsl. glagol *zaslati* prevel netočno (*poslati*). Šele nemški prepis o Metodovih ječah me je opozoril na pravi pomen: *relegare, verschicken*.

²¹ Tako J. Oswald (zgor. op. 19), ki navaja še druge.

²² M. Hartig, *Errichtung des Bistums Freising* (1939) 59. Navaja ga Ziegler (str. 186). V Freisingu kažejo hišo, ki stoji na mestu Metodove ječe, a vse le na podlagi domneve novejših zgodovinarjev.

²³ Namesto *consensu* bi bilo primerneje *consessu*.

Pasavski škof si je po večletni tradiciji prisvajal cerkveno oblast v moravski kneževini. Freisinški škof pa je imel le posamezna posestva v Panoniji in Karantaniji, morebiti tudi na Moravskem. Zanimiva listina iz leta 861 potrjuje, da je knez Kocelj freisinški cerkvi podaril posestvo pri Blatnem jezeru.²⁴ Verjetno je, da je sv. Metod v Panoniji ali na Moravskem kdaj srečal kakega freisinškega duhovnika, upravitelja cerkvenih posestev. Latinski glagol (*penes te*) *reperiti* sunit bi mogli tako razlagati, da je Metod v škofovi okolici opazil kakega znanca. A ne glede na ta glagol že poudarjanje freisinške duhovniške družbe nekaj namiguje.

Papež graja Anona, da je kriv vsega trpinčenja sv. Metoda (*cunctarum afflictionum instigator, immo auctor*). Kot upravitelj papeževih posestev v Nemčiji in nekak papežev zaupnik (*fidelis*) bi bil moral Metodovo zadevo sporočiti v Rim. A tega ni storil. Ko so ga v Rimu o zadevi vprašali, je celo lagal, da Metoda ne pozna. Papeževa obtožba, da je povzročitelj, je upravičena vsaj v tem pomenu, da je Ano nemške škofove h krivičnemu ravnanju spodbujal z zagotovitvijo, da zadeve ne bo sporočil papežu, marveč jo z vsemi sredstvi prikrival.

Skrb za prikrivanje je bila nagib, da so Metoda pregnali daleč »v Švabe«. Iz papeževih pisem leta 873 sklepamo, da papež ni vedel, kje je Metod zaprt. Niti Anonu niti Hermanriku ne ukazuje posebej, naj Metoda izpustita. Pač pa nadškofu Adalvinu naroča, naj ukrene vse potrebno, da bo Metod mogel svojo nadškofijo zopet zasesti (*te agente sedem a fratre nostro Methodio recipiendam*). Zdi se, da so s pregnanstvom v Švabe skušali Metodu pretrgati zvezo s papežem in s knezom Kocljem. Svoj namen so deloma res dosegli; saj se je mučna zadeva vlekla skoraj tri leta. Dolgotrajno prikrivanje je žalostna zasluga škofa Anona. Metodovi učenci, zlasti knez Kocelj, pa so ohranili stik z Metodom in mu omogočali, da je mogel svoje pritožbe posiljati v Rim.

Kocelj se je nedvomno veliko trudil, da bi rešil svojega nadškofa. V tem so sodelovali drugi učenci. Priljubljeni knez je mogel tudi med latinskimi duhovniki in menihi najti pomočnikov. Po njih je Metod (morebiti po posredovanju kneza Koclja) svojo zadevo sporočal v Rim, kakor beremo v instrukciji za papeževega legata škofa Pavla: *Apostolicam sedem per ipsum trienium plurimis missis et epistolis proclama-* *mentem*. Na koncu instrukcije je omenjeno, da je bil eden izmed Metodovih poslancev, namreč menih Lazar, pretepen ali ubit (*de percussoribus Lazari monachi*).²⁵ Velika Kocljeva skrb za Metoda je razvidna tudi iz grožnje nemških škofov, da mu ne bodo prizanesli, če bo imel pri sebi Metoda, kakor beremo v ŽM 10.

²⁴ M. Kos, *Zgodovina Slovencev* (1933), priloga VIII (k str. 64). — F. Kos, *Gradiivo II*, str. 137.

²⁵ *Percutere* pomeni: pretepsti, prebosti, ubiti. Ne da se dognati, če je bil Lazar Metodov učenec, kakor trdita A. Lapôte in Goetz (o. c. 185). Verjetneje je, da je bil latinski menih slovanskega rodu; manj verjetno je, da je bil nemškega rodu. Metod in Kocelj sta mogla dobiti zaveznike tudi med latinskimi menihi.

Staroslovenski viri se nobenega kneza ne spominjajo tako častno in toplo kakor Koclja. ŽK le o knezu Koclju poroča, da je »močno vzljubil slovenske (starocerkvenoslovanske) knjige, da bi se jih naučil«. ŽM v 8. in 10. poglavju pripisuje Koclju vse zasluge za ustanovitve samostojne slovanske cerkvene pokrajine s slovanskim bogoslužjem. Enako staroruski letopis (Nestor). Hrabrov spis (iz prve polovice 10. stoletja) o slovanskih pismenkah našteva Koclja med vladarji, ki so vladali v dobi ustanovitve slovanske književnosti. Kocljeva zasluga je, da slovansko misijonsko in književno delo med triletno Metodovo odsotnostjo ni bilo pretrgano, ker so učenci slovanskih apostolov dobili zavetje v slovenski Panoniji. Ta zgodovinska zveza odločno izključuje domnevo, da je bil Metod zajet v Panoniji. S tem je tudi izključena ječa v salzburški škofiji.

Papeževa pisma iz leta 873 pričajo o Metodovih ječah v pasavski in freisinški škofiji. Če bi površno razlagali poročilo ŽM 9, da so nemški škofje pregnali sv. Metoda na Švabsko, bi mogli sklepati, da je bil Metod trajno zaprt v Freisingu, v pasavski škofiji pa le začasno med potjo v Regensburg.²⁶ Nemško dokazovanje, da je bil Metod preganjan na Švabsko v ožjem pomenu, pa nas je opozorilo, da je bil Metod trajno zaprt nekje v švabski deželi zahodno od Freisinga. Po vsem tem je z veliko verjetnostjo dognano, da je bil sv. Metod nekoliko časa zaprt v samostanu Niederaltaich, potem v Freisingu, nazadnje pa nad dve leti na Švabskem, morebiti v mestu Ellwangen.

Ob šestdesetletnici našega zgodovinarja dr. M. Kosa tukaj posebej omenjam dve njegovi znanstveni deli, kritično izdajo in razlago salzburške zgodovinske spomenice »*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*« (Ljubljana 1936) ter razpravo »O pismu papežu Hadrianu II. knezom Rastislavu, Svetopolku in Koclju« (Razprave AZU 1944).²⁷ Z obema si je pridobil mednarodno prvenstvo v pravilni znanstveni oceni dveh za slovensko zgodovino važnih spomenikov. Posebej je dokončno dokazal pristnost Hadrijanove poslanice slovanskim knezom. V tej bistroumni in trezni razpravi je brez obotavljanja popravil svoje prejšnje nasprotno mnenje in pokazal nepristransko akademsko ljubezen do resnice, ki je značilna za njegovo znanstveno delo.

²⁶ Tako D. Rattinger v razpravi: Der hl. Cyrill und der hl. Method (Stimmen aus M. Laach 22, 1882, str. 411). To trezno znanstveno razpravo navaja Goetz (o. c. 180 in 184); drugi nemški zgodovinarji so jo prezrli.

²⁷ Gl. tudi zgoraj op. 14.

DER STREIT UM DIE KERKER DES HL. METHODIUS

Zusammenfassung

1. Mehrere Geschichtschreiber und Slavisten (Jagić, Brückner, Ohienko) meinen, Method sei in Pannonien (870) festgenommen worden. Diese Meinung lässt sich jedoch mit dem Wortlaut der Vita Methodii und mit dem geschichtlichen Zusammenhang der Ereignisse kaum in Einklang bringen. Fürst Kožel, der Beschirmer Methods, herrschte in Pannonien noch bis Ende des Jahres 873 und korrespondierte in kirchlichen Fragen mit Rom; somit war Pannonien vom Jahre 870 bis Ende 873 der Jurisdiktion des Salzburger Erzbischofs entzogen. Deshalb ist wahrscheinlicher die Annahme, Method sei im Jahre 870 aus Pannonien nach Mähren gegangen, das sein eigentliches Missionsfeld bildete. Nachdem Sventopluk seinen Onkel Rastislav den Deutschen ausgeliefert und sich dem deutschen Könige Ludwig unterworfen hatte, kamen bayerische Priester unter der Führung des Passauer Bischofs Hermanrich nach Mähren. Dort nahm Bischof Hermanrich den hl. Methodius gefangen und schleppte ihn nach Regensburg, wo König Ludwig in November des Jahres 870 den Reichstag hielt. Bei dieser Gelegenheit versammelten sich daselbst die bayerischen Bischöfe und verurteilten den hl. Methodius, setzten ihn ab und verbannten ihn nach Schwaben.

2. Aus den Briefen des Papstes Johann VIII. an die bayerischen Bischöfe und aus der Instruktion für seinen Legaten, Bischof Paulus von Ancona ist ersichtlich, dass Bischof Hermanrich den hl. Methodius aufs roheste mishandelte und ihn (einige Zeit) im Kerker hielt. Dies konnte er nur in seiner Diözese ausführen. Deshalb kann man einigen bayrischen Historikern (Heuwieser, Oswald) zustimmen, Method sei im Benediktinerkloster Niederaltaich (Diözese Passau) eingekerkert gewesen, jedoch nur zeitweilig. Professor A. Ziegler (München) hat jüngst scharfsinnig festgestellt, Method sei von bayrischen Bischöfen in das eigentliche Schwabenland verschickt und wahrscheinlich im Kloster Ellwangen in Haft gehalten worden. Das »Svabi« der Vita Methodii bedeutet also Schwaben im engeren Sinn. Diese Feststellung wäre noch dahin zu ergänzen, dass eine zeitweilige Haft in der Passauer Diözese (Abtei Niederaltaich) und wahrscheinlich auch in Freising nicht auszuschliessen sei.